

DE TANDHEELKUNDE IN NED.-INDIË

DOOR

H. C. VAN DEINSE.

Het zij mij vergund eenige kantteekeningen te plaatsen bij de artikelen over „Buitenlandsche tandartsen naar Indië” en „Tandheelkunde in Indië,” respectievelijk voorkomende in ons Tijdschrift voor Tandheelkunde van 15 Maart en van 15 Juni. In de eerste plaats dan het nieuwtje in de Nieuwe Rott. Courant, overgenomen uit de Deutsche Medizinische Wochenschrift, waarin vermeld wordt, dat gediplomeerde Deutsche tandartsen in Ned. Indië mogen practiseeren, wanneer zij in Holland of in Ned. Indië met goed gevolg een theoretisch examen hebben afgelegd. Dat „of in Ned.-Indië” had de berichtgever gerust weg kunnen laten, want daarmee is hij geheel abuis. Men heeft hier, tot nu toe, het theoretisch zoowel als het practisch examen over te doen en deze examens zijn hier betrekkelijk moeilijker dan in Holland. Dit komt omdat de examencommissie hier nogal eens wisselt door het met verlof gaan of overplaatsing der examinatoren. Ook geven in Europa verschillende examinatoren zelf onderricht en weet de candidaat dus ongeveer, waar hij zich aan te houden heeft. In elk geval weet de repetitor dat wel.

Nu zijn, door de misleidende reclame over Indië in 't buitenland, reeds vele vreemdelingen hier gestrand. Te Soerabaja hebben o. a. examen gedaan een paar Deutsche technikers, die in Deutschland, volgens hen, een bloeiende praktijk hadden,

doch de praktijk hadden verkocht om zich hier te vestigen. Zij dachten, dat dit zoo maar ging en hebben nu spijt als haren op hun hoofd niet in Duitschland te zijn gebleven. Voor het examen zijn ze gezakt en wat nu. Een geregelde opleiding is hier niet te krijgen, aangezien er geen tandartsenschool is. Ze volgen nu de lessen in anatomie, physiologie enz. aan de N. I. A. S., dat is de Ned. Ind. artsenschool, te Soerabaja. Hieraan is een zeer beknopte cursus in tandheekunde verbonden, doch de leider is juist geschorst wegens onbevoegdheid, niettegenstaande het ministerie van koloniën hem als tandarts had uitgezonden op een tractement van f 750 's maands. Op deze zaak kom ik nader terug. — Als techniker heeft een Europeaan hier een armoedig bestaan, want de meesten van ons werken met chineezen, die veel goedkooper zijn. Bovenbedoelde Duitschers schreven hun tegenslag toe aan broodnijd van den tandarts-examinator. Zij hadden immers in Duitschland praktijk gehad, dus aan hen kon de fout natuurlijk niet liggen. Om dergelijke praatjes te voorkomen, heb ik dadelijk bij mijn intreden in de examencommissie te Weltevreden voorgesteld, dat meedere tandartsen zouden zitting nemen, wat dan ook geschied is, in tegenstelling met vroeger. Door mijn verlof naar Holland in Aug. 1921 ben ik uit de commissie getreden, doch momenteel bestaat deze uit drie tandartsen, drie medici, een chirurg en een apotheker. Voor het aantal leden behoeft men dus zeker niet een der examens te laten vervallen. Eenige Duitschers hebben wel een request ingediend om vrijstelling van het theoretisch examen te verkrijgen en dit op grond van het feit, dat men, met een buitenlandsch artsdiploma, zich hier mag vestigen na het afleggen van het laatste arts-examen. De vrijstelling wordt gegeven door den gouverneur-generaal op advies van den Burgerlijk Geneesk. Dienst. Thans zijn wij (d. w. z. collega Bor, Eilerts de Haan en ik) doende om die afschaffing van het theoretisch examen tegen te gaan en zoo dat niet lukt, het praktisch examen met de noodige theorie uit te breiden. De medici, die anders alleen bij het theoretisch examen aanwezig waren, zouden dan ook het prak-

tisch examen moeten bijwonen. In elk geval vervalt het praktisch examen niet, zooals men zou kunnen afleiden uit de advertentie in het D. Med. Woch. De noodzakelijkheid om van Indië geen toevluchtsoord voor halfbevoegden te maken, ziet de Burg. Gen. Dienst gelukkig nog wel in. Het zou ook te gek zijn, waar men hier menschen van allerlei slag te examineeren krijgt, voorzien van de meest twijfelachtige diploma's, terwijl voor ons het examen steeds moeilijker wordt gemaakt. Zoo meldde zich vóór mijn verlof naar Holland een Russische prinses aan, die 15 jaar geleden een diploma had ontvangen van een militair hospitaal en 13 jaar „railway-dentist” is geweest. Zij dacht maar dadelijk het examen te kunnen doen, doch had nog nooit een goud of porselevulling gelegd. Extension for prevention en andere tandheelk. axioma's, nooit van gehoord. Maar wat te denken van een prinses en dan nog wel een Russische van 15 jaar geleden, tandarts in een wagon, wie had in die kringen en in dien tijd zoo'n liefde voor ons nobel vak gezocht! Zou dat wel allemaal waar zijn? En moet die dame, omdat zij een briefje van een militair hospitaal heeft, nu ook vrijstelling hebben, liefst van het praktisch examen! Tot nu toe heeft ze zich wijselijk niet voor het examen opgegeven.

Dat we hier dus het praktisch examen zullen laten schieten is ondenkbaar, daarvoor zijn we hier veel te pienter. De vraag is echter of men dat ook in Holland is en helaas moet het antwoord ontkennend luiden „Da's sterk”! roept ge uit. Maar wat zegt u dan van het volgende?

Het ministerie van Koloniën heeft namelijk iemand, zich noemende „von Barany”, als tandarts naar Indië gestuurd op een salaris van f 750 per maand, met de bedoeling, dat hij les zou geven aan de Nias (d. i. Ned. Ind. artsenschool) te Soerabaya, elk jaar gedurende zes maanden, terwijl hij gedurende de andere zes maanden op rondreis zou gaan door de buitenbezittingen. Reis en verblijfkosten door hemzelf te betalen en gouvernements ambtenaren tegen verlaagd tarief behandelen. Door deze clause krijgt het gouvernement voor die betrek-

king geen bevoegd tandarts, want het reizen is in Indië reu-zen duur.

Even vóór mijn verlof in Aug. 1921 arriveerde hij te Weltevreden en zocht mij op in de Stovia, (school tot opleiding van Ind. artsen) alwaar ik gedurende een jaar het werk had gedaan, dat hij in Soerabaya zou moeten doen nl. de toekomstige Indische artsen wat wegwijs maken in de tandheekunde en met hen dagelijksche kliniek houden voor inlanders en minvermogende Europeanen. In de binnenlanden zouden zij dan zonder al te kostbare installatie gewone vullingen, stifttanden kronen moeten kunnen maken. Gebitten maken onnoodig, doch wel afdrukken, die dan naar een hoofdplaats opgestuurd zouden kunnen worden. Zelf hoefde ik, als particulier tandarts, geen reizen te maken.

Bij die gelegenheid keek ik reeds vreemd op, dat von Barany geen examen in Utrecht, maar in Den Haag had gedaan voor een speciale commissie. Ik vroeg maar niet verder, doch dacht er het mijne van. Thans, teruggekeerd van mijn verlof, vernem ik dat de man in zijn betrekking is geschorst, omdat hij niet bevoegd was. Hoe men tot die ontdekking kwam werd mij eerst kort geleden medegedeeld door een medicus, tevens leeraar aan de Stovia. Volgens hem is von Barany hier begonnen met de reizen naar de buitenbezittingen te ondernemen, aangezien de cursus aan de Nias ten einde liep. Hiervoor nam hij een Chineeschen techniker mee, die voor hem ongeveer al 't werk deed. Met z'n salaris kwam hij natuurlijk niet toe, doch dat is geen wonder. Teruggekomen van dienstreis, moest hij zitting nemen in de examencommissie, alwaar hij tijdens 't theoretisch examineeren van een candidaat de argwaan opwekte van de aanwezige medici door zijn zonderlinge vragen. Men hield hem in de gaten, totdat een pas uitgekomen medicus hem herkende als Reinhardt, ex-magnetiseur uit Scala, Den Haag. Desgevraagd bekende hij zulks en ook, dat hij geen diploma bezat, men had er hem nooit naar gevraagd, beweerde hij.

Enfin, wat er ook van waar mag zijn, vast staat, dat, niet-

tegenstaande hij geen diploma heeft, Holland hem toch als gouvernementstandarts op een salaris van f 750 's maands uitstuurde en dat hij thans is geschorst. Daarmee houdt ook op de tandheelk. cursus aan de Nias.

Ziedaar een gevolg van het m. i. ongemotiveerd groep van tekort aan tandheelk. hulp in Indië.

Afgaande op den oproep in de D. Med. Woch. en het bericht over de op te richten tandartsenschool, merkt u terecht op, dat beide mededeelingen er op schijnen te wijzen, dat er in Indië een tekort aan tandheelk. hulp bestaat (zie blz. 489). Verder wees u er in een vorig artikel op, dat Sumatra, een gebied, zoo groot als de afstand van Holland's Noord- tot Italië's Zuidpunt (blz. 218), slechts te Medan en Padang tandartsen herbergt. Een pas afgestudeerd tandarts zou allicht bij zichzelf kunnen overwegen: „Kijk eens aan, hoeveel collega's zitten er wel niet te Utrecht, het is er van vergeven gewoonweg en toch hebben zij allen een goed bestaan en nu zouden er te Sumatra slechts een stuk of vier zijn en in Borneo en Celebes zoowaar geen enkel, maar dat is te krom, bij bosjes moeten we er heen! ” Wellicht laat hij zich met bekwamen spoed inschepen voor een van die eilanden en dan... ja dan komt hij er hoogstwaarschijnlijk zeer ontnuchterd van terug en momenteel door de malaise zoo goed als zeker. Dit komt omdat men slechts betrekkelijk van gebrek aan tandheelk. hulp kan spreken. Eischt men, dat elke Europeaan, vooral elke Westerling, die in zijn vaderland de tandheelk. hulp slechts voor 't grijpen heeft, die hulp ook hier zal kunnen verkrijgen al is het dan met wat meer moeite en kosten, dan kan men van gebrek aan hulp spreken. Maar dat gebrek heeft men op elk specialisten gebied, vooral van chirurgen en vrouwenartsen.

Het is dan ook daarom, dat van medische zijde een voorstel bij de regeering is ingediend om een hospitaalschip in te richten, dat de eilanden zou aandoen en de ernstige patiënten opnemen. Of er ook een tandarts aan verbonden zou worden weet ik niet. Echter vermoed ik, dat we ons daarover niet druk behoeven te maken, aangezien de bezuinigingscommissie er

wel een streep door zal halen, want zoo'n scheepje met bemanning kost enorm veel.

Beschouwen we de zaak echter van uit het standpunt van den specialist, in casu van den hier geïmporteerden tandarts, dan is er geen gebrek. Vooral nu niet door de malaise. Deze en vooral de eenige jaren te late inning der oorlogswinstbelasting zijn oorzaak, dat bijna elken dag faillissementen in de couranten staan van firma's, die hun personeel met eenige weken salaris aan den dijk zetten.

Velen gaan terug naar Europa zonder vervangen te worden. De hotels adverteeren daarom ook weer kamers beschikbaar te hebben en er zijn weer huizen te huur.

In de cultures, vooral rubber is het mis en op Sumatra worden heel wat employés afgedankt. Welke kans biedt nu Sumatra aan een tandarts?

De laatste regeringsalmanak geeft aan voor Sumatra's Westkust hoofdplaats Padang 4142 Europeanen. Hiervoor was een tandarts te Padang. Sumatra's Oostkust, hoofdplaats Medan heeft 7882 Europeanen, waarvoor eenige tandartsen te Medan zitten. Blijven over: Tapanoeli met 763, Benkoelen met 660, Lampong met 600, Palembang met 1710, Djambi met 246, Atjeh en onderhoorigheden met 2532 of tezamen 6511 Europeanen, verspreid over een zeer uitgestrekt gebied met nagenoeg geen spoorwegen.

Riouw heeft 448, Banka 668 en Biliton 404 Europeanen. Dus buiten Medan en Padang kan een tandarts met heel veel heen en weer trekken, zeer groote onkosten en reusachtig tijdverlies \pm 8000 Europeanen bereiken. Wil hij wat overleggen, dan moet hij zóó hoog rekenen, dat hij dadelijk als afzetter gesignaleerd wordt.

Westerafdeeling Borneo heeft 83 en Zuider en Oosterafdeeling 2715. Het gebied is daar nog uitgestrekter en minder ontgonnen, dus niets voor een Europeeschen tandarts.

Menado heeft 2250 en Celebes en onderhoorigheden 3813. Ternate en onderhoorigheden 720, Timor 758 en Bali en Lombok 332 Europeanen.

Nemen we b.v. eens Makasser als standplaats. Toevallig weet ik van een soos-bestuurslid, dat de soos 303 leden telt. Op zoo'n kleine plaats is iedereen lid van de soos, tot zelfs Japanners toe, al was het alleen maar om kinderfeestjes enz. te kunnen organiseeren. Achterland heeft Makasser niet, trouwens van zoo'n achterland moet men zich ook niet te veel voorstellen. Maar men zou zoo zeggen, alle menschen van Samarinda, Balikpapan, Menado, Ambon enz. — wat nog niet veel is — gaan nu naar Makasser. Geen sprake van. Van Menado naar Makasser is zes dagen met de boot, kost f 217 en in zeven dagen is men te Soerabaya. Iedereen gaat dus naar Soerabaya, al was het alleen om weer in een stad te zijn met behoorlijke winkels. Goedkoopere verbinding b.v. per spoor is er niet. Op ingesloten krantenknipseltje, dat de eerste railverbinding op Celebes wereldkundig maakt, kunt u zien, dat het nog maar gaat om een tramlijn van Makasser naar Takalar, 45 K.M. lang met 8 halten en 11 stopplaatsen en een ritduur van 3 uren. Den 27sten Juni is de proefrit gehouden, 30 Juni de feestelijke opening en 1 Juli begon de dienstregeling. Zoo is dus de toestand in Celebes.

Een jongmensch zou vanuit Makasser de bovengenoemde plaatsjes kunnen aandoen, doch de bootgelegenheden zijn maar eens in de week, of eens in de 2 weken, voor sommige eens in de 3. Dus groote onkosten, veel tijdverlies, ongemakkelijk werken door slechte behuizing en vaak geen goed licht. Zoo goed als zeker geen waterleiding, geen gas voor je vulcaniseerketel, je inlay-apparaat enz. enz.

Is het dan te verwonderen, dat de tandartsen zich liever op Java gaan vestigen, waar Buitenzorg alleen reeds 400 Europeanen telt, geen tandarts heeft en met den trein gemakkelijk van uit Soekaboemi, een klein vacantieoord, is te bereiken? Momenteel gaat collega Eilerts de Haan er iederen Zaterdagochtend heen voor één ochtend. Verder zit daar ook mevrouw Kramer-Huyse, doch oefent geen praktijk uit. Nog is die combinatie Buitenzorg-Soekaboemi niet veel, want in Indië moeten we het ook hebben van den komenden en gaanden man. De

menschen van Banka, Billiton, Palembang, de komende en vertrekkende verlofgangers, gaan wel naar Weltevreden en Soerabaya, doch niet naar Buitenzorg of Soekaboemi.

Maar de Chineezzen dan! Die heeft men toch overal en in overvloed; dat zijn immers goede patiënten! Onze ervaring (mijn vrouw is ook tandarts) is, dat het aantal Chineesche patiënten vergeleken bij het Europeesche, geheel in 't niet verzinkt. De doorsnee Chinees vindt tandheekkundige hulp uit een oogpunt van hygiëne maar larie. Van kiespijn ga je toch immers niet dood! Minitieuse gangraenbehandeling beschouwt hij als lijntrekkerij om de rekening op te jagen, hij prefereert liever de fistel met een gouden dop op de kies. Gouden kronen is voor hem je ware, zelfs over gave tanden, ze staan rijk en verhoogden je crediet. Maar al deze zaken kan hij vlugger, knusser en vooral goedkooper bij zijn Chineesche technikers krijgen.

Geldt het evenwel z'n hachje, dan kijkt hij niet op een dubbeltje, maar roept den Europeeschen dokter. Komt deze niet gauw, dan maar een ander, want voor hem geldt niet, zooals bij ons, de regeling van een vaste huismedicus. De doktoren ontmoeten elkaar dan ook wel eens bij denzelfden patiënt.

Terwijl de Chineezzen dus bij ons sporadisch voorkomen, zijn er medici, die spreekuren houden in de Chineesche benedenstad Batavia en wier praktijken voor een groot deel uit Chineezzen bestaan. Niet zelden laat de Chinees bij koorts door een tandabces den Europeeschen arts halen. Is na doorbraak de koorts verdwenen, is voor hem ook het gevaar geweken en gaat hij weer naar de Chineesche technikers, die men hier bij bosjes heeft.

Bijna allen zijn deze tevens fotograaf en doorgaans handige kerels. Kronen maken ze ongeveer à la minute op model, doch daarover wellicht wat meer in een volgend artikel. Tegenwoordig zijn vele Chineesche technikers heel wat beter en zindelijker ingericht dan vroeger, waardoor ze niet alleen meer Chineezzen doch ook kleine Europeanen trekken. In elk geval zitten ze bijna overal, ook op plaatsen, die voor een Europeeschen tandarts veel te gering zijn.

Van de Chineezers moeten de tandartsen het, volgens mij, niet hebben. Ook niet van de kleine, onderling slecht verbonden plaatsen op de buitenbezittingen. Kans om de praktijk uit te breiden heeft men er niet. Bovendien heeft men er heel weinig kapitaal-krachtige menschen.

Het bovenstaande is natuurlijk gezegd met het oog op de importtandarts, wien het niet te doen is om hier te blijven, doch die na 15 à 20 jaar terug wil met een kapitaal, dat hem en gezin een behoorlijk bestaan waarborgt in Europa. Voor opvoeding van de jeugd staat Indië altijd nog ver beneden Europa.

Hoe is verder de toestand op Java?

Batavia, Weltevreden en Meester Cornelis tellen tezamen ± 25000 Europeanen, Buitenzorg 4000 en het heele gewest 35610. Nu zitten we te Weltevreden juist met z'n tienden tandartsen, waaruit blijkt, dat wij het hier ook van den komenden en gaanden man moeten hebben.

Het gewest Soerabaya heeft 21562 Europeanen, het aantal tandartsen weet ik niet juist, doch zal naar verhouding niet gering zijn. Gewest Preanger Regentschappen 16188, hoofdplaats Bandoeng met plenty tandartsen. Semarang 15144, Djokja 4885, Pekalongan 4700, Cheribon 2022. Het aantal Europeanen steekt dus heel gunstig af bij dat van de veel uitgestrekter buitenbezittingen. Bovendien heeft Java een veel beter spoorwegnet, zoodat het gebrek aan tandheelk. hulp hier betrekkelijk gering is.

Uit het bovenstaande zult u wel de gevolgtrekking kunnen maken, dat de krachten, die de Indische regeering per advertentie uit het buitenland hierheen wil lokken, niet het tekort aan tandartsen op de buitenbezittingen zullen doen verdwijnen. Naar Indië komen zullen ze wel, velen zijn hier reeds nu het in Duitschland en Oostenrijk zoo treurig is gesteld. Doch zij zullen zich ook op de groote plaatsen gaan vestigen, omdat zij wel begrijpen, dat alleen daar hun praktijk is uit te breiden, al gaat dat niet zoo vlug.

Neen, het tekort moet verdwijnen door de krachten uit Indië

zelf, door de toekomstige blijvers. Deze zullen tevreden zijn met een gevestigde praktijk, waarin ze tot hun ouden dag kunnen werken. Daarom is het toe te juichen, dat aan de school voor Indische artsen een cursus in tandheelkunde is verbonden. Zij toch worden vaak door het gouvernement de binnenlanden ingestuurd, of zij verbinden zich aan eenige ondernemingen.

Bij hun vast salaris neveninkomsten te hebben door de tandheelkunst is je reinste pracht. Of de tandheelkunst alleen, hun aldaar een begeerenswaardig bestaan kan verschaffen, hangt veel van de door hen te stellen eischen af. Daarvan zal dan ook afhangen het succes van een eventueel op te richten tandartsen-school. In ieder geval zullen de leerlingen zoo goed als gratis en onder dienstverband met het gouvernement moeten studeeren, anders blijven ze nog op de groote plaatsen hangen. Onder dienstverband kunnen ze gezonden worden naar de plaatsen met de grootste behoefte.

Of de school er komen zal? Misschien als het geld er is, maar dit is er zoo goed als zeker niet. Het berichtje over beschikbaarstelling van 't voormalig instituut Pasteur, bevat wel waarheid werd mij van bevoegde zijde verteld. Doch hoofzaak lijkt mij toe de leerkrachten en inrichting. Zijn die er, dan is er wel zoolang een huisje te vinden al zou men zich wat moeten behelpen. Onze oude smederij in de Witte Vrouwestraat heeft toch minstens even bruikbare tandartsen afgeleverd als 't paleis op de Oude Gracht!

U is verwonderd (blz. 489), dat men niet bij u of in Holland deskundige adviezen heeft ingewonnen. Kijk! dat pleit weer voor het zelfrespect van onze Hollandsche collega's, dat alle deskundigheid voor Holland-alleen opeischt en niet kan begrijpen, hoe er in Indië iets goeds tot stand kan komen zonder advies uit het oude land. Doch u onderschat de werking van de tropenzon. Als die een jaar of tien op je kersepit heeft geschenen, dan verandert je mentaliteit vanzelf zoodanig, dat je absoluut overtuigd bent geen Hollandsch advies van noode te hebben, ja zelfs ben je bereid van advies te dienen, indien gewenscht.

Hoe men tot het school-idee is gekomen? Wel eenige jaren geleden leefden we nog in een millioenenconjunctuur en graaf van Limburg Stirum had reuzenplannen, zooals opheffing van de isolatie der kleine plaatsjes door radio-stations enz. Hij maakte rondreizen; de behoefte aan medische en tandheelk. hulp werd geconstateerd en toen hebben Dr. de Waart, directeur van de Stovia en onze collega's de Boer en Eilerts de Haan zich met de borst op de zaak toegelegd. Een oplossing kwam ter wereld, zóó schoon en in alle details uitgewerkt, als men die in Holland vast niet beter had kunnen leveren. Tijdens mijn leeraarsambt aan de Stovia kwam het lijvig stuk ook onder mijn profane oogen en bevond ik het bijna te mooi voor dit onvolmaakt ondermaansche.

Zeker is, dat de zaak een slordige duit zal kosten.

Ik ben misschien wat uitvoerig geweest, doch ik hoop het zg. gebrek aan tandheelk. in Indië tot de juiste verhoudingen te hebben teruggebracht. In Holland zijn de ideeën omtrent Indië vaak zoo geëxalteerd, dat een waarschuwing mij niet overbodig lijkt. Tijdens mijn verlof in Holland heb ik dit weer eens duidelijk kunnen constateeren bij een pas afgestudeerden collega. Hem was verteld, dat die en die tandartsen, na 10 jaren praktijk in Indië, waren teruggekeerd en nu „binnen”, ja meer dan „binnen” waren. Ik vroeg hem of hij getallen had veromen, of ze gezinnen hadden of alleen staand waren en wat hij eigenlijk „binnen” noemde enz., want toevallig wist ik, dát een der bedoelde tandartsen hier in Indië, niet zoo'n beste praktijk had gehad. Neen, getallen had hij natuurlijk niet gehoord en hij wist ook niet of het kapitaal verkregen was uitsluitend door de praktijk, want het is algemeen bekend, dat de doktoren en tandartsen graag een gokje entameeren in huizen, effecten of iets anders. Vóór de malaise kon je zoo gek niet koopen of je won er op. Thans hebben de oliefabrieken Insulinde voorloopig alle geldbelegging overbodig gemaakt.

Bovendien heb ik onzen jongen vriend attent gemaakt op het voorkomen van opsnijers in ons corps. Het vak brengt

soms mee, dat men een wantrouwige patiënt, die juist de nota met zeer twijfelachtige gevoelens heeft ingezien, moet overtuigen van de buitensporig goede behandeling aan hem verricht en zulks ten koste van heel wat hersenslijtage aan onze zijde. Het dikwijls voorkomen van zulke akkefietjes kweekt de slechtste praktijk, maar de grootste opsnijers. Praktijk om van te bestaan, krijgt men hier gauw genoeg door de zeer vlot-tende bevolking en zoo het klimaat en andere factoren dezelfde als in Europa waren, dan zou Indië het land zijn, want men zou dan blijven. Een flink kapitaal overleggen was dan overbodig, want is de praktijk gevestigd, dan zou men, om zoo te zeggen, kunnen doorwerken tot de dood er op volgt.

Ja, men kan toch wel blijven en de kinderen bij vreemden in Holland doen, maar of dat nu het ware gezinsleven is, waarvoor men jong zijnde, Europa verlaten heeft? Ik geloof niet, dat de toestand voor tandartsen in Holland zoo ongunstig is, dat men zich zoo'n opoffering moet getroosten. Tenminste mijn studiegenooten, die ik in Holland weer ontmoet heb, waren zeker niet te beklagen. Allen hebben een gevestigde praktijk, hetgeen meer waard is dan een klein kapitaaltje, waarop ingeteerd moet worden en dus gedoemd is te verdwijnen.

Wil men echter snel in verdienste komen of kan men om bepaalde redenen niet lang op patiënten wachten, dan is Indië, door zijn vlottende bevolking, nog altijd je land, maar dan niet mopperen als men na de traditioneele 10 jaren niet „binnen” is. Rekenen we liever en juister op 10 à 20 jaren.

Weltevreden, Sept. 1922.